

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt 9 | Sayı 17 | 2011

Türk Felsefe Tarihi

-[AYRI BASIM]-

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 9, Sayı 17, 2011, 553-574

**Türkiye'de Estetik Çalışmaları
ve İsmail Tunalı**

Ayşe TAŞKENT

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 9 • Sayı: 17 • 2011 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı Yazı İşleri Müdürü Salih Pulcu ISSN 1303-9369

Yayın Kurulu

Şevket K. Akar, Yusuf Ziya Altıntaş, Nurullah Ardıç, Serhat Aslaner, Yücel Bulut, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır, İhsan Fazlıoğlu, F. Samime İnceoğlu, Abdulhamit Kırmızı, Mustafa Özel, Yunus Uğur, Ali Adem Yörük

Danışma Kurulu

Engin Deniz Akarlı, *Brown Üniversitesi, ABD*
Gökhan Çetinsaya, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Mehmet Genç, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Tevfik Güran, *İstanbul Üniversitesi*
Mehmet İpşirli, *Fatih Üniversitesi*

Cemal Kafadar, *Harvard Üniversitesi, ABD*
Mustafa Kara, *Uludağ Üniversitesi*
Kemal Karpat, *Wisconsin Üniversitesi, ABD*
Sabri Orman, *İstanbul Ticaret Üniversitesi*
Ali Birinci, *Türk Tarih Kurumu*

Türkçe Redaksiyon Nermin Tenekeci

İngilizce Redaksiyon Ayşe Başaran

Adres Vefa Cad. No. 48 34134 Vefa İstanbul Tel 0212. 528 22 22 pbx Faks 0212. 513 32 20

e-mail talid@bisav.org internet http://www.talid.org

Baskı-Cilt Elma Basım

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, MLA International Bibliography, Index Islamicus ve ASOS Index gibi indekslerle taranmaktadır.

Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur. Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.

© Yayımlanan çalışmaların bütün hakları *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Türkiye’de Estetik Çalışmaları ve İsmail Tunalı

Ayşe TAŞKENT*

Giriş

Estetik konu ve problemler yeniçağdan itibaren iki farklı kategoride ele alınmış ve tartışılmıştır: Birincisi *edebiyat ve sanat eleştirisi*, ikincisi ise *bir felsefe disiplini olarak felsefi estetik*. Bu iki kategori, Türkiye’de estetik düşüncenin tarihî gelişim süreci ve süreç içerisinde İsmail Tunalı’nın yerinin tespitinde belirleyici olmuştur. Türkiye’de estetik konular başlangıçta belagat üzerinden yahut edebî tenkit türündeki eserler vasıtasıyla ele alınırken, daha sonraki dönemlerde tartışmalar *güzel* kavramı ekseninde yürütülmüştür. Başlangıçta şair-edip çevrelerinde oluşan, zamanın Fransız düşüncesine yönelik Türk düşüncesinin belirlediği bir çizgide ilerlemiş olan estetik çalışmalar, Alman kökenli büyük estetik kuramlarla ancak son zamanlarda tanışabilmiştir.¹ İsmail Tunalı öncesinde edebî tenkit/belagat yahut bediyyat altında tartışılan estetik düşünceler, Tunalı ile felsefi estetik başlığı altında tartışılmaya başlanmış ve Avrupa’da, özellikle de Almanya’da ortaya konulan estetiğe ilişkin teorik birikime yönelmiştir; bu süreçte A. G. Baumgarten, I. Kant, F. Schiller, F. W. Schelling, G. W. F. Hegel, K. Rosenkranz, G. T. Fechner gibi isimlere dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de estetik çalışmalarının en önemli ismi olan İsmail Tunalı’ya kadarki süreci bediyyat başlığı altında bir *hazırlık aşaması* olarak değerlendirmek gerekmektedir. İsmail Tunalı ile Türkiye’de estetik düşünce, edebiyat/sanat eleştirisinden felsefi estetiğe evrilerek gerçek yerini edinmiş ve olgunluk dönemine girmiştir.

I. Bediyyat Başlığı Altında Türkiye’de Estetik Çalışmaları

İsmail Tunalı, *Cumhuriyetin 50. Yılı İçinde Estetik* adlı çalışmasında Cumhuriyet döneminde Türkiye’de estetik üzerine yazılan eserleri ve makaleleri tespit etmiştir. Tunalı bu makalesinde ilkçağda Aristoteles ile başlayan estetik problemlerin yüzyıllar boyunca geliştirilerek işlendiğini belirtmiş; estetiğin, 18. yüzyılda Baumgarten’in *Asthetica* ve Kant’ın *Die Kritik der Urteilskraft* adlı eserleri ile bağımsız bir felsefe disiplini haline geldiğine dikkat çektikten sonra, “Türkiye’de estetik problemler ne şekilde incelenmiştir?” sorusunu sormuştur. Tunalı bu sorunun cevabını vermenin

* Dr.

¹ Ömer Naci Soykan, “Türkiye’de Estetik Düşünce: Bir Tarihçe Denemesi”, *Türkiye’den Felsefe Manzaraları-1*, İstanbul: Küyerel Yayınları, 1998, s. 63-87.

öncelikle estetikle ilgili yayınları tespit etmekle ve analitik olarak ele almakla mümkün olduğunu ifade etmiştir.² Başlangıçta bu şekilde bir metodolojinin gerekliliğini vurgulayan Tunah, Türkiye’deki estetik çalışmalarını, “Harf Devrimine (1928) kadar olan dönem” ve “Harf Devriminden sonraki dönem” şeklinde bir tasnife tabi tutmuştur. Cumhuriyet’e kadar olan dönem ise bir hazırlık aşaması olarak tanıtılmıştır.³ Harf Devriminden önceki yayınlar içerisinde H. Cahit, Andre Theuriet, Raif Kestelli, Ş. Süleyman, Ali Canip ve Mustafa Şekip’in eserlerine yer verilmiştir. Harf Devriminden sonraki dönemdeki çalışmalar ise Cemil Sena Ongun ve Suut Kemal Yetkin üzerine yoğunlaşmış ve estetikle ilgili yabancı dilde yazılmış bazı metinlerin Türkçeye tercümesi üzerinden yürütülmüştür.⁴ Tunah’ın yaptığı bu tasnifin yanı sıra, Tanzimat, Servet-i Fünûn, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet dönemleri gibi, edebiyata ilişkin dönemseller ya da kronolojik tasnifler Türkiye’deki estetik çalışmaların seyrinin incelenmesinde belirleyici olmuştur. Her ne kadar bu tarz dönemselleştirme ve tasnifler estetik düşünce tarihi için bütünüyle belirleyici bir kıstas olmasa da Türkiye’de estetik düşüncenin serüvenine ilişkin incelemeler bu çerçevede yapılmıştır.

İsmail Tunah’ın tasnifi ile hazırlık aşaması içinde değerlendirilen Tanzimat döneminde (1839) doğrudan estetiğe dair müstakil bir eserin bulunmadığını ancak, edebî tenkit türündeki çeşitli çalışmalarda estetiğin bazı sorunlarına değinildiğini söylemek mümkündür.⁵ Türkiye’de estetik konu ve problemler, 19. yüzyıldan itibaren sanatçılar, sanatseverler ve estetikler tarafından ‘edebiyat ve sanat eleştirisi’ içerisinde yoğun olarak ele alınmıştır. Türkiye’de Tanzimat’tan beri Fransız usulü bediiyatçılığın bir versiyonu olarak yaygın ve güçlü bir edebiyat ve sanat eleştirisi geleneğinden söz etmek ve bu gelenek içerisinde yer alan çok sayıda münekkit ve eleştirmen adı sıralamak mümkündür. Bu süreç boyunca edebiyat ve sanat eleştirisi çerçevesinde tartışılan estetik problemlerin belirleyici özelliği, felsefî eleştiri ve temellendirme kaygısı olmaksızın bir sanatçı ve estetik estetiği yahut bediiyat (güzellik öğretisi) olarak kalmasıdır. Estetik konu ve problemleri, felsefî bakımdan ele almaktan çok konulara ve problemlere bir sanatçı ve sanat eleştirmeni duyarlılığı ve bir estetik tavrıyla yönelmektir. Bu süreçte yapılan tartışmaların felsefî estetik ile sıkı bir ilişkisi olsa da ve geçişler bulunsun da edebiyat/sanat eleştirisi kategorisinde

2 İsmail Tunah, “Cumhuriyetin 50. Yılı İçinde Estetik”, *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1973, s. 223-270.

3 A.g.m., s. 223.

4 İsmail Tunah’ın hazırlık aşaması olarak andığı dönemi, yani Tanzimat’tan Latin harflerinin kabulüne kadar olan dönemi inceleyen ve Harf Devriminden önceki döneme ilişkin kaynaklardaki eksikleri gidermeye yönelik bir çalışma için bkz. Tuncay Öztürk, “Tanzimat Döneminden Latin Harflerinin Kabulüne Kadar Türkiye’de Estetik Üzerine Yapılan Çalışmalar”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2011, c. 13 sy. 2, s. 237-260. Anılması gereken bir diğer makale için bkz. Beşir Ayvazoğlu, “Türkiye’de Sanat Tarihi ve Estetikle İlgili İlk Çalışmalar”, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, c. 5, sy. 15, s. 977-992.

5 Kahraman Bostancı, “Suut Kemal Yetkin’in Estetik ve Sanat Anlayışı”, Yayımlanmamış Doktora tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 33.

ele alınması gerekmektedir.⁶ İsmail Tunalı ile Türkiye’de gerçek yerini edinen felsefi estetiğin belirleyici özelliği ise estetik problemleri ve konuları güzellik öğretisini de kapsayacak şekilde ele alan bir felsefe disiplini olarak incelenmesidir.

Osmanlı modernleşmesinin ilk önemli hareketlerinden olan Tanzimat Fermanı ile basın ve yayım hayatındaki çeşitlilik artmış, batılı kaynaklardan yapılan çeviriler ile yeni bir kültür ortamı oluşturulmuştur. Bu bağlamda edebiyatta yeni türler, yeni biçim ve kavramlar ortaya çıkmıştır. Klasizm, romantizm ve realizm gibi batıda yaygın akımların düşüncelerini kapsayan eserlerin yaygınlık kazanması, yeni tartışmalara yol açmıştır. Batı merkezli bu edebiyat akımlarına dair yapılan kimi tartışmalar estetik konusuna ilgileri çekerken öte yandan tercüme faaliyetlerinin artması da estetik çalışmaların gelişmesine katkıda bulunmuştur.⁷ Batı ile etkileşimin sonucu olarak çeşitli kurum ve anlayışlardaki bu değişim geleneksel belagat anlayışını değiştirmiş modern estetik algı ve ilginin artmasına yol açmıştır. Bu dönemde sanat felsefesi ve estetik gibi konularda tartışılmaya başlamıştır. 19. yüzyıldan itibaren Türkçede bu tür çalışmalar sınırlı da olsa yapılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkçe yazılmış edebiyat eserlerine dayalı sanat, edebiyat ve bediiyat/estetik kitaplarının yazılmaya başlanması, Türk düşüncesine özgü sanat, edebiyat ve bediiyat nazariyesi oluşturmak arzusunun bir ifadesi olarak görülebilse de, gerçek anlamda Türkiye’de estetik düşüncenin kurumsallaşması daha geç dönemlerde İsmail Tunalı’nın çalışmaları ile gerçekleşebilmiştir.

Türkiyede Tanzimat ile başlayan ve 1930’lardan itibaren gerçek yerini edinmeye başlayan estetik düşüncenin tartışıldığı dönemler boyunca, estetik terimi farklı ifade biçimleriyle karşılanmaya çalışılmıştır. Felsefi estetiği ifade eden bir terim halinde yerleşinceye kadar estetik terimi, “bedi’iyât”, “bediî”, “belagat”, “ilm-i ihtisâsât”, “ihtisâsât”, “ilm-i hüsn”, “âsâr-ı nefisenin felsefesi” ve “hikmet-i bedâyi” gibi terimlerle karşılanmıştır. Felsefe grubuna dahil ilim dalları başta olmak üzere modern bilimlere ait terimlerin karşılıkları konusunda yaşanan problemler ve yapılan tartışmalar estetik terimi üzerinde de yapılmıştır. Baumgarten’in duyulur bilginin bilimi (*Aestlaetica est scientia cognitionis sensitivae*) olarak tanımladığı estetik terimine Türkçede nasıl karşılık verilebileceği 19. yüzyılın ilk yarısında tartışılan temel konulardan biridir. Grekçede duyum, duyulur algı manasına gelen *aisthêsis* yahut algı ile algılamak anlamındaki *aishanesthai* lafzından türemiş olan estetik kelimesinin, harfiyen tercüme edildiği takdirde kuvve-i hissiye ve hassasiyetin karşılığı olarak *ilm-i his* ile karşılanması gerektiği ifade edilmiştir.⁸ Fakat konusunun güzellik olması

6 Doğan Özlem, “İsmail Tunalı ve Türkiye’de Felsefi Estetik”, *İsmail Tunalı Kitabı*, Ümit Gezgin, Vural Yıldırım (haz.) İstanbul: Altın Yayınları, 2006, s. 167-19, 197.

7 Beşir Ayvazoğlu, “Türkiye’de Sanat Tarihi ve Estetikle İlgili İlk Çalışmalar”, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, c. 5, sy. 15, s. 977-992, 983.

8 Rıza Tefvik *Mufassal Kamus-ı Felsefe’de ‘esthétique’* terimine nasıl karşılık verildiğini şöyle ifade etmektedir: *esthétique* denildiği zaman burada herkes onu bilir ve hikmet-i bedâyi’, felsefe-i sanat manâsiyle telakkî eder ki doğrudur. Fakat bu tabirin bir başka manası olduğunu bilenler, mutlaka zamanımızın tarih-i felsefesini layıkıyla tetebbu etmiş olanlardır. Zira Kant evvelâ bu kelimeyi felsefe-i hissiyye: sensualisme manasında yani büsbütün başka haysiyetle kullanmış (daha doğrusu felsefede mebhâs-i mahsûsât babına bu ismi vermiştir) ve birçok mütefekkirin-i

sebebiyle *ilm-i mehâsin* tabiri önerilen ilk terkiplerden biridir.⁹ *Hüsniyât/esthétique* kelimesinin Türkçe karşılığı için önerilmiş olan *ilm-i ihtisâsât*, *ih̄tisâsât*, *ilm-i hüsn* ve *âsâr-ı nefîsenin felsefesi* karşılıkları zaman zaman eleştirilerek *hikmet-i bedâyi* önerilmiştir.¹⁰ Bediiyat ise Türkiye’de estetik terimi bir kavram olarak yerleşinceye kadar estetik çalışmalar için kullanılan en yaygın terimdir. “İlm-i hüsn”, “hikmet-i bedayi” ve “bediiyat” gibi terimlerin kullanılmasına karşın “estetik” terimi zaman zaman da tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır.¹¹ Fakat estetik teriminin tercüme

muasırın dahi bu üstada ittibâ’en aynı mana ile o tabiri istimal etmişlerdir. Mesala Avinarius gibi. Binaenaleyh bu sûret-i istimalli de diğeri kadar muteberdir. Kelimenin asl-i Yunanîsi olan aisthêsis lafzının manası duygu, his olduğunu nazaran Kant bu lafzı lûgat manasıyla telakki etmiş ve öyle kullanmıştır. İsmail Kara, *Bir Felsefe Dili Kurmak, Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye’ye Girişi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001, s. 213.

9 Babanzade Ahmet Naim Bey “Mebadi-i Felsefe’den Birinci Kitap İlmü’n Nefs” başlıklı tercümesinde *esthétique* kelimesini ‘ilm-i mehâsin’in karşılığı olarak verirken, dilimize öncelikle *hikmet-i bedâyi* terkihi ile tercüme edildiğini fakat kelimenin lafzî manası ve iştikakı sebebiyle kullanılmadığını ifade etmektedir. Ahmet Naim Bey estetiğin konusunun güzellik olması sebebiyle önerdiği *ilm-i mehâsin* tabirinin Darulfünun heyeti tarafından kabul edildiğini ve bu isimle ders verildiğini ifade etmektedir. Fakat İstılah Encümen heyetinin bed’iyyât lafzını tercih ettiğini ifade etmektedir. Ancak bu ilim riyaziyyât gibi kelimenin sonuna eklenen ‘yât’ harflerini ilaveye lüzum gösterecek derecede henüz yaygınlaşmamış yeni bir ilim olması hasebiyle bunun yanı sıra bedîi’ kelimesi de ‘muhasenât-ı lafzîye ve maneviye’den bahseden ve edebiyatın bir dalı bulunan başka bir ilmin ismi olduğu için kendisinin estetik karşılığı olarak *ilm-i mehâsin* demeyi tercih ettiğini ifade eder. *Mehâsin* kelimesi güzel manasında *hasen* kelimesinin çoğuludur ve Fransızca *beau*’nun da karşılığıdır. *Beauté* manasına gelip mazûskül ile yazılan *Le Beau* ise hem ‘hüsn’ hem de ‘mehâsin’in tekil formu olan *hasen* manasındadır. Babanzade Ahmet Naim, estetikte kubahtan yani çirkinlikten de bahsedilmesi sebebiyle bu şekilde isimlendirilmesine mani olmayacağını da ifade etmektedir. Mehmet Ali Aynî, *İntikâd ve Mülâhazalar* adlı eserinde ‘*esthétique*’ terimine ‘ilm-i mehâsin’ olarak karşılık verir. Bkz. İsmail Kara, *Bir Felsefe Dili Kurmak*, s. 212-213.

10 Hüseyin Cahit estetiğe *ilm-i ihtisâsât* demenin daha yerinde olacağını ifade etse de *ih̄tisâsât*’ın unumî olarak felsefeyi de içine aldığı belirtmektedir. Bu yüzden bir kısmını tefrik etmek gerekmektedir. Yunanca estetik kelimesinde takyid yoktur. Estetik her ne kadar *ilm-i hüsn* ile karşılansa da bu tabir de *hikmet-i bedâyi* hakkında sarıh bir fikir vermemektedir. Hüseyin Cahit, “Hikmet-i Bedâyie Dâir” (*Sabah*, 1314) adlı makalesinde; estetik terimini ‘ilm-i hüsn’ ile karşılamağadır: “Konusu ise sanat ve sanat eserleridir. O hâlde estetik de ‘âsâr-ı nefîsenin felsefesi’ demektir. İşte bunun için Türkçemize de ‘hikmet-i bedâyi’ terkihiyle tercüme edilmiştir.” Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit*, İstanbul: M.E.B Yayınları, 1994, s. 99. Baha Tevfik, *Felsefe Kâmûsu*’nda *hüsniyât/esthétique* karşılığı olarak *ilm-i hüsn*, *hikmet-i bedâyi* vermiştir. ‘Hikmet-i bedâyi’, sanat felsefesi/felsefe-i sanat manasıyla anlaşılmıştır. Bkz. İsmail Kara, *Bir Felsefe Dili Kurmak*, s. 213. Baha Tevfik ve arkadaşları, “Felsefe Kâmûsu”, *Felsefe Mecmuası*’nda yayımlanan kısım, sayı 9 ve 10 ile “Mektep Dersleri” ve “Felsefe Kâmûsu” ekleri (1329-1330). Bkz. İsmail Kara, *Bir Felsefe Dili Kurmak*, s. 16. Ayr. bkz. “Felsefe Kâmûsu”, Baha T. Bünyamin Bazan (haz.), Ankara: 2012, 01.08.2012, <http://www.belgeler.com/blg/2she/baha-tevfik-felsefe-kamusu>. Ayr. bkz. Emel Koç, “Türkiye’de Felsefe Dilinin Gelişimi ve Çeviri Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, sy. 20, s. 103-120. 01.08.2012, http://sablonsdu.edu.tr/dergi/sosbilder/dosyalar/20/20_9.pdf–

11 Bkz. Arslan Kaynaradağ, “Türkiye’de Sanat Felsefesinin Gelişmesi ve Bu Gelişme İçinde Sanat Ontolojisinin Yeri”, *M. Ş. İpşiroğlu’ya Saygı, Çağdaş Düşünce*, İstanbul: Ada Yayınları, 1987, s. 121-135. Kaynaradağ, bu makalesinde, Sakızlı Ohannes’in 1891’de yayımladığı *Fünûn-ı Nefise Tarihi Medhalî*’nde ilk kez ‘estetik’ terimini kullandığını ifade etmiştir. Çalışmada, Batı’da- ➤

edilmeksizin aynen kullanılması Servet-i Fünûn’dan (1904) sonra yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Tanzimat dönemi, tenkidi merkeze alarak anadilde yazılmış eserlere ve Türkçenin bedîi boyutuna odaklanan ve edebiyatın estetik açıdan değerlendirilmesine yoğunlaşmış iken estetik düşüncenin ikincil derecede tutulduğu bir dönem olmuştur. Recâizâde Mahmut Ekrem, *Talîm-i Edebiyat* (1872) adlı eserinde “Edebiyat Nazariyâtına Dair” başlıklı yazısında güzellik meselesini ele almıştır. Ahmet Cevdet Paşa’nın *Belâgat-ı Osmâniyye*’si (1881), Türkçenin bedîi boyutunu ele alması ve bu boyutun farkına varması bakımından önemli bir eserdir. Sakızlı Ohannes Paşa’nın bu eserden yaklaşık on yıl sonra yayımlanan, *Fünûn-ı Nefîse Târîhi Medhali* (1891) Türkiye’de estetik çalışmaların tarihi açısından önemli bir yere sahiptir.¹² “Güzel Sanatlar Tarihine Giriş” başlığıyla Türkçeye nakledilebilecek olan bu eser, Sakızlı Ohannes’in Mekteb-i Fünûn-ı Nefîse-i Şâhâne’de okuttuğu estetik derslerindeki notlarının bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Eser her ne kadar güzel sanatlar tarihine giriş kitabı izlenimi verse de, daha çok estetik konuların anlatılması ve bu bilimin çeşitli konularına değinmesi, onun sanat düşüncesine ağırlık veren bir kitap olduğunu göstermektedir.¹³

Estetik çalışmaların, batılı düşünörlere ve onların eserlerine dayalı olarak ele alındığı, tartışıldığı ve estetik teriminin yaygınlık kazandığı dönem, Servet-i Fünûn dönemi (1896-1901) olmuştur. Türkiye’de estetik düşüncenin tarihi her ne kadar Servet-i Fünûn ile başladığı ifade edilebilse de Batı’daki estetik düşüncenin tarihsel süreci dikkate alındığında Türkiye’de felsefî estetiğin kurumsallaşması daha geç bir dönemde olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren edebiyat ve sanat eserlerine ilişkin nazariye kitapları yazılırken, bir yandan da Batı’dan gelen estetik kelimesi sanat ve edebiyat dergilerimizde sık sık görölmeye başlamıştır.¹⁴ Servet-i Fünûn’da neşredilen ve sanat konusunu kapsayan yayınlar, “sanatın menşei ve mahiyeti” (taklit ve dehâ, tabiat-i esasiye), “sanatın gayesi, ehemmiyeti, çeşitleri” ve “sanat ve çevre” şeklinde tasnif edilebilir.¹⁵ Servet-i Fünûn dönemi estetik çalışmalarında Hüseyin Cahit Yalçın, Cenap Şahabettin, Mehmet Rauf, Tevfik Fikret, Süleyman Nesib adları önplana çık-

ki estetik sözcüğü olduğu gibi kullanılmıştır. Daha sonraki yıllarda bu terim için Arapça olan ilm-i hüsn, hikmet-i bedayi ve bediyyat gibi terimler kullanılacaktır. Fakat Kahraman Bostancı *Fünûn-ı Nefîse Tarihi Medhali*’nin yayımlanmasından önce Abdülhalim Memduh’un *Muhit Mecmuası*’nda (1305/1889) yayımlanan “Estetik” başlıklı bir yazı dizisinde estetiğin tanımını Sakızlı Ohannes’ten önce yaptığını ifade etmektedir. Bkz. Sakızlı Ohannes Paşa, *Güzel Sanatlar Tarihine Giriş*, Kahraman Bostancı (haz.) Ankara: Hece Yayınları, 2005. s. 17.

12 Tuncay Öztürk, “Tanzimat Döneminden Latin Harflerinin Kabulüne Kadar Türkiye’de Estetik Üzerine Yapılan Çalışmalar”, s. 241, 01.08.2012, http://sobedergi.trakya.edu.tr/dosyalar/ARALIK_2011.pdf; Beşir Ayvazoğlu, “Türkiye’de Sanat Tarihi ve Estetikle İlgili İlk Çalışmalar”, s. 984-985.

13 Bizde ilk sanat tarihi kitabının yayımı, Mahmut Esat’a ait roman gibi yazılmış *Tarih-i Sanayi*’dir (1305-1889). Sakızlı Ohannes’in *Fünûn-ı Nefîse Târîhi Medhali* ise daha çok bir estetik kitabıdır.

14 Recep Durmaz, “Estetiğe Yaklaşımımızdaki Kuramsal Kopukluk”, *Dergâh Edebiyat Sanat Kültür Dergisi*, Mart 2007, c. XVIII, sy. 205, s. 15.

15 Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit*, İstanbul: M.E.B Yayınları, 1994, s. 104.

mıştır. Hüseyin Cahit, “Hikmet-i Bedâye Dair” adlı yazısında estetik kelimesini terim olarak ele alarak onun kavramsal gelişimini anlatmaktadır. Aynı makalede Hüseyin Cahit, Eflatun’dan Sainte Augustin’e, ondan Schelling’e, Pascal’dan Boileau’ya ve nihayetinde Hippolyte Taine’e kadar uzanan bir yelpazede “güzellik” olgusunu değerlendirmektedir.¹⁶ Hüseyin Cahit’e göre filozoflar *hikmet-i bedâyi* meselelerini beş kısma ayırmıştır: güzellik hissi ve fikri, tabiatta güzel, sanatta güzel, sanatın mahiyeti, sanatın gayesi. Bu tasnifin yanı sıra ilm-i hüsn’de birbirinden tamamen zıt iki usul takip edilmektedir. Birincisi akli ve mantıkî usul, ikincisi ise tecrübî ve tarihî usul. Bu ikincisinin bir anlamda müessisi Hippolyte Taine’dir. Dönemin en yaygın ismi olan Taine’nin estetik ve güzel düşüncesini diğer filozoflarınki ile karşılaştıran Hüseyin Cahit, Taine’nin düşüncelerini diğerlerinden üstün bulunmaktadır. *Hayat ve Kitaplar* adlı eserinde Ahmet Şuayip de Taine’in sanat ve eleştiri konularıyla ilgili düşüncelerini değerlendirir. Ahmet Şuayip, Servet-i Fünûn çevresinin en önemli eleştirmeni ve felsefecisidir. Bilgi dağarcığında Comte, Durkheim, Gabriel Tarde, Taine, Spencer ve Stuart Mill gibi önemli isimler vardır. Cenab Şahabettin “Musâhabe-i Edebiye, Menâfi-i Edebiye” adlı yazısında, Süleyman Nesib ise *Makale-i Mahsûsa*’da güzellik, güzelliğin gayesi ve mahiyeti üzerinde durmuşlardır.¹⁷

Hüseyin Cahit, Mehmet Rauf, Cenab Şehabettin, Ahmet Şuayip, Baha Tevfik gibi bu dönem yazarlarının, estetik değil bediiyatçılık içinde anılması gerekmektedir. Cumhuriyet’in bu ilk dönem aydınları beslendikleri kaynak itibarı ile çok uzun süre edebiyat ve sanat eleştirisi düzeyinde kalan bir estet estetiğinin ve bediiyatın dışına çıkamamışlardır. Bediiyat başlığı altında telif edilen eserlerde genelde sanatın özelde ise edebiyatın izleri, düşünceden özellikle felsefî düşünceden çok daha fazla hissedilmektedir.¹⁸ Türkiye’de estetik düşüncenin bu dönemdeki seyri daha çok şair-edip çevrelerden oluşan Fransız düşüncesine yöneliktir. 19. yüzyıl Fransız düşüncesi ise felsefî estetik yönünden pek parlak bir görünüm arz etmez. Fransız düşüncesine felsefî estetik ancak 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde girmeye başlamıştır. Oysa aynı dönemde estetik 18. yüzyıl ortalarında Baumgarten ve sonralarında Kant’ın eserleri ile Almanya’da bir felsefî disiplin olarak tamamlanmıştır. Bu dönem, estetik düşüncenin önce Schelling ve Hegel, 20. yüzyılda ise Geiger, Hartman ve Adorno ile büyük bir atılım gerçekleştirdiği dönemdir. Söz konusu felsefî estetik yahut Alman estetik düşünceleri ve kuramları ile Türk aydınları ancak son dönemlerde tanışabilmiştir.¹⁹

Millî Edebiyat dönemindeki estetikle ilgili çalışmalarda Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp yeni bir dil, edebiyat, sanat, bediiyat/estetik anlayışı ortaya koymaya çalışmışlardır.²⁰ Cumhuriyet’e geçişte ve bu dönemde estetikle ilgili başlıca düşün-

16 Arslan Kaynardağ, “Türkiye’de Sanat Felsefesinin Gelişmesi ve Bu Gelişme İçinde Sanat Ontolojisinin Yeri”, s. 123; Tuncay Öztürk, “Tanzimat Döneminden Latin Harflerinin Kabulüne Kadar Türkiye’de Estetik Üzerine Yapılan Çalışmalar”, s. 246.

17 Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünûn’da Edebi Tenkit*, s. 101-103. Ayr. bkz. Arslan Kaynardağ, a.g.m., s. 124; Tuncay Öztürk, a.g.m., s. 247.

18 Doğan Özlem, “İsmail Tunali ve Türkiye’de Felsefî Estetik”, s. 184.

19 Ömer Naci Soykan, “Türkiye’de Estetik Düşünce: Bir Tarihçe Denemesi”, s. 67.

20 Recep Durmaz, “Estetiğe Yaklaşımımızdaki Kuramsal Kopukluk”, s. 15.

celerinin daha çok Türkçülük ve ulusçuluk ideolojisi içinde geliştiğini söylemek mümkündür.²¹ Ziya Gökalp estetiğin klasik problemlerinden haberdar olsa da “bediî Türkçülük” olarak adlandırdığı bir tür sanat sosyolojisi yapma çabası içerisindeydi.²² Ziya Gökalp’in sanat ve estetik konusundaki görüşlerini Türkçülük-milliyetçilik bağlamında değerlendirmek gerekmektedir.²³ Bu dönemde Ali Canip, estetik problemleri ile ilgilenmiş, bu konuda derinlemesine araştırmalar yapmıştır.²⁴ Ali Canip önce “Bediyyat Derslerinden” başlığı altında *Donanma Mecmuası*’nda, ardından da “Bediyyat Bahisleri” başlığı altında *Yeni Mecmua*’da seri halde makaleler yayımlamıştır. *Bahçe Mecmuası*’nda ise “Sanat Hakkında” ve “Yine Sanat Hakkında” başlıklı yazılarıyla, realizm ile sanat arasındaki ilişkiyi gündeme getirmiştir.²⁵

Türkiye’de estetik düşünce ile ilgili çalışmalarda Rıza Tevfik önemli bir yere sahiptir. Rıza Tevfik ilgilerinin çokluğu nedeni ile estetik konusunda derinleşmemiş olsa da Türkiye’de bediyyatçılıktan felsefi estetiğe doğru ilk ciddi adımlar atan filozofumuz olarak anılması gerekmektedir.²⁶ II. Meşrutiyet’in ünlü felsefecisi Rıza Tevfik 1909’da estetik konusunda bir dizi makale yazar. Estetiğin bilim ve felsefe olarak özelliğine değindikten sonra Platon, ortaçağ ve Hegel felsefesindeki sanat düşüncesinden söz etmektedir. Rıza Tevfik’in ders notlarının bir toplamı olan *Estetik* adlı çalışması, alanında yazılmış ilk Türkçe eserdir. Bir ‘ilim’ yani felsefenin bir dalı olarak estetiğin felsefedeki yerini tartışan Tevfik, Alman filozofu Baumgarten’in *Aesthetica* (1750) adlı yapıtından yola çıkarak estetik düşüncenin genel yaklaşımını ve düşüncelerini tanıtmıştır. Tevfik, felsefede olduğu gibi estetik alanında da yeni bir öğreti kurgulayan ve bu sayede Hegel (1770-1831) ve Schopenhauer’a (1788-1860) kadar birçok

21 Ömer Naci Soykan, “Türkiye’de Estetik Düşünce: Bir Tarihçe Denemesi”, s. 73.

22 Doğan Özlem, “İsmail Tunalı ve Türkiye’de Felsefi Estetik”, s. 184.

23 Ömer Naci Soykan, “Gökalp’ta doğallıkla, henüz doğmamış böyle bir sanat üzerinde kurulacak bir estetik de beklenemezdi; o, ancak ‘gelecekteki’ bu sanatın temel ilkelerini önerebilirdi” demektedir. Bkz. “Türkiye’de Estetik Düşünce: Bir Tarihçe Denemesi”, s. 67.

24 Bilge Ercilasun, “Sanat ve Estetik (Güzellik-Bedii Haz)”, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit, 1. Türkçü Tenkit*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1995, s. 233-242.

25 Ali Canip, estetik ile ilgili yazdığı makaleleriyle konuyu en önce ve en esaslı biçimde ele alan yazarlarımız içinde yer almaktadır. Estetik ile ilgili ilk önemli neşriyat, Hüseyin Cahid’in “Hikmet-i Bedayii’ye Dair” (*Sabah*, 1314) adlı makalesidir. 1317’de Ahmet İhsan, Andre Theuriet’in bir kitabını *Hüsn-ü An* adıyla dilimize çevirmiştir. 1325’te Raif Kestelli *Hüsn Meselesi* adlı kitabını neşretmiştir. 1329’da Şehabeddin Süleyman *Bir Kitap-ı Şütûn* adlı eserinde Charles Lalo’nun görüşlerinden yararlanmıştır. Ayrıca yine bu dönemin estetik ile ilgili literatürünü belirlemesinde *Servet-i Fünûn*’un 1895’te çıkan cildinde *Revue Scientifique*’den A. Sadık’ın naklettiği “Güzellik ve Zerafette Mübalâğa” adlı yazı önemlidir. 1331’de Ahmet Naim, Georges L. Fonsegrive’nin, *Elements de Philosophie* kitabından *Mebadi-i Felsefe’den Birinci Kitap İlmü’n Nefs* başlıklı kitabını neşretmiştir. Bu sonuncu eser, doğrudan estetik ile ilgili olmamakla beraber konunun felsefi ve psikolojik temellerini en geniş şekilde ele alan bir kaynaktır. Ali Canip’in çalışmaları, konuyu geneli içinde ele alan Ahmed Naim’in tercümesi bir kenara bırakılırsa, estetik konusunda en geniş araştırmadır. Rıza Filizok, “Ali Canip’in Sanat ve Edebiyatla İlgili Fikirleri”, 01.08.2012, http://www.ege-edebiyat.org/modules.php?name=Downloads&d_op=getit&lid=378.

26 Doğan Özlem, “İsmail Tunalı ve Türkiye’de Felsefi Estetik, s. 185.

filozofu etkileyen Kant (1724-1804) üzerinde durmuş ve estetiğin başlıca sorunlarını serimlemiştir.²⁷ Yine bu dönemde estetik ile ilgili yazılar ve ilk çeviriler basında görülmeye başlamıştır. Yayın hayatında edebî tenkit türünde telif edilen eserlerin yanı sıra Darulfünun'da sanat felsefesi için bir kürsü açılması için girişimlerin başlamış olması Türkiye'de estetik çalışmalar adına önemli adımlardır. Fakat Türkiye'de estetik sistematik bir felsefe ve bilim dalı olarak ortaya çıkışı 1930'lardır.

Erken Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise, estetik konusu daha çok yeniden yapılandırılacak bir fenomen olarak görülmüş ve tedrisatın temel unsurları arasında yerini almıştır. Latin harflerinin kabulünden önce ve sonra estetik alanında uğraş veren düşünürler, liseler ve üniversiteler için ders kitabı kapsamında konuya yer vermişlerdir. Darulfünun'da sanat felsefesi için bir kürsü açılması amacıyla yapılan girişimler sonuç vermiş, 1908-1909 yıllarında Halit Ziya Uşaklıgil, Hikmet-i Bedayi (Güzellik Felsefesi) başlığı altında dersler vermiştir. Halit Ziya ayrılınca yerine Hamdullah Suphi Tanrıöver getirilmiştir. Tanrıöver dersin konusunu ve adını değiştirerek Sanayi-i Nefise Tarihi (Güzel Sanatlar Tarihi) yapar. Amacı daha çok Türk-İslam sanatları hakkında bilgi vermektir.²⁸ Darulfünun'daki bu gelişmelerin yanı sıra Cumhuriyet döneminde felsefenin ders olarak okutulması ile estetik lise ders programına bediyyat adıyla girmiştir.²⁹ Liseler için hazırlanmış ilk estetik kitabını Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 1927 yılında Harf Devriminden az önce yayımlamıştır. O'nun Maarif Vekâleti tarafından yayımlanan *Bediyyat* adlı kitabı Fransız bediyyatçılığın sosyolojik yönü ağır basan bir örneği olmuştur.³⁰ Bakanlık 1928'de Hippolite Taine'nin sanat felsefesi ile Fransız Jean Marie Guyo'nun sanat söyleşilerinin çevirilerini yayımlamıştır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1930'lu yıllarda sanat konusunda en çok yazı yazan kişi olmuş ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde sanat felsefesi dersleri vermiştir. Aynı yıllarda İstanbul Üniversitesi'ne sanat tarihi dersi konulmuştur. 1928'de Latin harflerinin kabulünden sonra Türkiye'de estetik alanında yayımlanan eserlerin sayısında

27 Tuncay Öztürk, "Tanzimat Döneminden Latin Harflerinin Kabulüne Kadar Türkiye'de Estetik Üzerine Yapılan Çalışmalar" s. 252; Ömer Naci Soykan, "Türkiye'de Estetik Düşünce: Bir Tarihçe Denemesi", s. 72. Ayr. bkz. Ezel Karamanoğlu, *Mufassal Kamûs-ı Felsefe*, "Güzel ve Güzellik" (Rıza Tevfik), Lisans tezi, M.S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1998.

28 Arslan Kaynaradağ, "Türkiye'de Sanat Felsefesinin Gelişmesi ve Bu Gelişme İçinde Sanat Ontolojisinin Yeri", s. 124. Ayr. bkz. Kaynaradağ, "Estetik Tarihimizdeki Gelişmelere Bir Bakış", *Özne Felsefe Dergisi*, <http://oznefelsefesanat.blogspot.com/2006/.../estetik-tarihimize-bir-bak.html>

29 1932 yılında liseler için iki estetik kitabı yayımlanmıştır. Birincisi yukarıda ifade edilen Mustafa Namık'ın *Bediyyat* adlı eseridir. İkincisi ise Trabzon Lisesi felsefe öğretmeni Necmi Bey'in *Estetik* kitabıdır (1927). Bunlar acemice, naif hatta kimi yanlışlar içeriyor olsa da ilk olmaları bakımından önemlidir. İbrahim Alaettin Gövsa ise 1925 yılında *Bedii Terbiye* adıyla estetikle ilgili bir kitap yayımlamış ve kitabında estetik ve eğitim arasındaki ilişkiye odaklanmıştır.

30 Fındıkoğlu'nun *Bediyyât* adlı eseri Fransızca kaynaklardan yararlanarak yazılmış ve liseler için bir başvuru eseri olarak hazırlanmıştır. Eserin başlıca bölümleri: 1. Medhal: Bediyyât'ın Tarihçesi, 2. Birinci Fasil: Güzellik, 3. İkinci Fasil: Sanat, 4. Üçüncü Fasil: Bediyyât Meseleleri'ni kapsamaktadır. Ziyâeddin Fahri Fındıkoğlu, *Bediyyât*, Ankara: Maarif Vekâleti, Devlet Matbaası, 1927.

dikkat çekici bir artış olmuştur. Latin harfleriyle yayımlanan ilk estetik kitabı Mustafa Namık’ın 1930 yılında liselerin üçüncü sınıfları için hazırladığı *Bediiyat* adlı eserdir. 1930’larda sanat ve estetik yazıları ve çevirileri çoğalmıştır. Bu dönemde Burhan Toprak, Durkheim’in etkisi altındaki Fransız estetikçilerden Charles Lalo’nun *Estetik* kitabını *Bediiyat* adıyla çevirmiştir.³¹ Toprak’ın sanat felsefesiyle ilgili ikinci çevirisi *Din ve Sanat* adıyla yayımlanmıştır. 1930’larda, Mustafa Şekip Tunç’un yaptığı çeviriler ve sanat ve estetik yazılarını, İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun *Sanat ve Cemiyet* adlı eserini ve Hilmi Ziya Ülken’in adını da anmak gerekmektedir.

Cumhuriyet’ten sonra estetik ve sanat felsefesi bilinci gittikçe belirleşirken Avrupa’da eğitim görüp dönenler 1930’larda üniversitelerde görev alırlar. Suut Kemal Yetkin 1932-36 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde estetik ve sanat felsefesi dersleri vermiş, böylece estetik akademik alanda da kendine bir yer edinmeye başlamıştır. Türkiye’de felsefi estetik konusunda yazılmış kapsamlı ve ciddi ilk kitap, Cemil Sena Ongun’un 1931’de yayımladığı *Estetik* kitabıdır (kitap 1972’de genişletilmiş şekliyle ikinci kez yayımlanmıştır).³² İki ana bölümden oluşan kitabın birinci ana bölümde çeşitli kavramlar, kategoriler, estetik değerler üstüne bazı bilgiler verilmektedir. Kitabın adı her ne kadar *Estetik* ise de yazarın amacı daha çok eğitime yöneliktir. İkinci ana bölümde ise yer yer sanat sorunları işlense de Türkiye’de yaygın olan Bergsonculuğun etkisinde yazılan ve organik bütünlüğü olmayan dağınık düşüncelerden oluşmaktadır. 1972’deki genişletilmiş baskısında ise estetikle ilgili genel bilgiler ve tanımlar verildikten sonra, estetik tarihi uluslara göre bölünerek anlatılmakta ve sanat sorunları bilim, ahlak ve diğer açılardan ele alınmaktadır.³³ Suut Kemal Yetkin’in *Estetik*’i ve İsmail Tunalı’nın bazı kitaplarından sonra yayımlanan Cemil Sena’nın bu ikinci *Estetik* kitabı, Türkiye’de estetik düşünce sürecinde o güne kadar yayımlanan en iyi kitaptır.³⁴

Suut Kemal Yetkin de estetik alanında pek çok çeviri ve telif eser vermiştir. Antik Yunan’dan günümüze kadar çeşitli düşünürlerin sanat felsefesine ilişkin görüşlerini paylaştığı *Sanat Felsefesi* (1934)³⁵ kitabı; Platon, Aristoteles ve Plotin gibi kimi filozofların estetik düşüncelerinin anlatılmasının yanısıra modern sanat, sanat ve libido, sanat ve doğa gibi konulara yer verdiği *Filozofi ve Sanat* (1935) adlı eseri dikkate değerdir. *Estetik Dersleri*, *Estetik Tarihi* (1942), *Sanat Meseleleri* (1945, 1962), *Estetik* (1947), *Estetik Doktrinler* (1972) diğer eserleridir. Gerek Suut Kemal Yetkin gerekse Cemil Sena Ongun, estetik düşünce ve estetik değerler, sanat yapıtının kaynağı ve sorunlarına odaklanmış hatta estetik düşünceyi bunlardan ibaret görmüş yazarlardır. Ancak bu iki düşünür Rıza Tevfik’ten bu yana gerçek estetik sorunların ayırında

31 Charles Lalo, *Estetik*, Burhan Toprak (çev.), İstanbul: 1940.

32 Doğan Özlem, “İsmail Tunalı ve Türkiye’de Felsefi Estetik”, s. 184-185.

33 Cemil Sena Ongun, *Estetik-Sanat ve Güzelliğin Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972.

34 Ömer Naci Soykan, “Türkiye’de Estetik Düşünce: Bir Tarihçe Denemesi”, s. 76.

35 Ülken sanat felsefesini tanıtan ve eleştiren bir yazı yazmıştır: Hilmi Ziya Ülken, “Suut Kemaleddin, Sanat Felsefesi”, *Felsefe Yıllığı*, İstanbul: Bozkurt Matbaası, 1935. s. 354-356. Derginin aynı sayısında Yetkin’in Yunan estetiğinin bir özeti mahiyetindeki yazısını da anmak gerekmektedir: Suut Kemal Yetkin, “Eflatun’un Estetiği”, *Felsefe Yıllığı*, İstanbul: Bozkurt Matbaası, 1935, s. 168-177.

varmış ilk estetikçilerimizdir. Suut Kemal Yetkin, felsefi estetikle ilgili pek çok yazı kaleme almıştır. Fransız bediiyatçılığının etkisinden tam olarak sıyrılamamış olan Cemil Sema ve Yetkin'in, felsefi estetiği sadece *estetik değerler felsefesi ve sanat felsefesi* alanına indirgenmiş olarak ele aldıkları görülmektedir. Bunların dışındaki diğer telif eserler daha çok edebiyat-sanat eleştirisi kapsamındadır ya da estetikle dolaylı yollardan ilgilenen eserlerdir.³⁶ Her iki düşünürün de Rıza Tevfik'ten sonra ilk ciddi felsefi estetik çalışmalarını gerçekleştirmiş oldukları belirtilmelidir. Bunlardan sonra İsmail Tunahı'nın çalışmalarına kadar Türkiye'de felsefi estetik konusunda anılmaya değer çalışmalardan söz etmek mümkün değildir.

İstanbul Üniversitesi felsefe hocalarından Mazhar Şevket İpşiroğlu fenemolojik estetiği ilk kez ele alıp açıklamıştır. Onunla başlayan fenomenolojik estetik ilgisi Takiyeddin Mengüşoğlu'nda da görülmüş, İsmail Tunahı ile ontolojik estetik yönünde bir seyir izlemiştir.

II. İsmail Tunahı ve Felsefi Estetik

Türkiye'de Servet-i Fünûn'la başlayan estetik düşüncenin yukarıda ifade edilen tarihî süreci ve Batı'daki estetik teorilerin gelişimi dikkate alındığında, İsmail Tunahı'dan önceki süreci Türkiye'de felsefi estetiğin kurumsallaşması için bir hazırlık süreci olarak değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye'de edebiyat/sanat eleştirisinden yahut bediiyatçılıktan felsefi estetiğe giden yolun tamamlanması ve felsefi estetiğin kurumsallaşması Tunahı'nın çalışmaları ile mümkün olmuştur. Ondan önce bediiyat başlığı altında pek çok çalışma yapılmış olsa da, bunlar Tunahı'nın çalışmaları ile kıyaslandığında ikincil öneme sahip çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Tunahı felsefi estetik konusunda alanında tek isimdir; onun yanında aynı düzeyde anılmaya değer ikinci bir isim yoktur.³⁷ Tunahı'ya göre estetik varlık alanını ve bu varlığın içine aldığı soruları araştırmak felsefi bir araştırmadır; dolayısıyla böyle bir bilim, felsefi bir disiplin yani felsefi estetikdir. Estetik/felsefi estetik, estetik varlık alanını bütünüyle ele alıp inceleyen bir bilim olduğu için bediiyat yahut sanat eleştirisinden farklıdır.

Akademik çalışmalarının tümünü felsefenin estetik dalına hasreden İsmail Tunahı (d. 1923), felsefi estetiğin konu ve problemlerinin tamamını çalışmalarında bütün yönleri ile ele almıştır. Tunahı'nın *Felsefe Arkivi*'nde 1957'li yıllarda yayımlanan "Integral Bir Estetik Olarak Ontolojik Estetik" makalesi, kendi estetik düşüncesini bütünlüklü olarak ele aldığı ilk makaledir.³⁸ Tunahı'nın İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde yazdığı "Kant'ın Ahlakî Hürriyet ve Schiller'in Estetik Hürriyet Anlayışları" adlı lisans tezi ve 1955'te mezun olduğu Viyana Üniversitesi'nde yazdığı "Modern Ontolojiye Dayanarak Güzelliğin Objektif bir Tanımı Denemesi" (*Versuch einer objektiven Definition der Schönheitim Anschluss an die moderne*

36 Ömer Naci Soykan, "Türkiye'de Estetik Düşünce: Bir Tarihçe Denemesi", s. 77.

37 Doğan Özlem, "İsmail Tunahı ve Türkiye'de Felsefi Estetik", s. 186.

38 İsmail Tunahı, "Integral Bir Estetik Olarak Ontolojik Estetik", *Felsefe Arkivi*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1957 c. 3. sy. 3. <http://www.istanbul.edu.tr/felsefearkivi/tr/node/10>. Aynı makale için bkz. İsmail Tunahı, "Integral Bir Estetik Olarak Ontolojik Estetik", *Estetik Beğeni*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010, s. 11-28.

Ontologie, 1954) adlı doktora tezi, estetik konusunda yazılmış diğer önemli eserlerdir. Türkiye’de felsefi estetiğin kurumsallaşmasına giden yolda telif edilen bu ilk yayınları, *Grek Estetik’i* (1963),³⁹ *Sanat Ontolojisi* (1965),⁴⁰ *Felsefe* (1969),⁴¹ *B. Croce Estetiğine Giriş* (1973),⁴² *Marksist Estetik* (1976),⁴³ *Estetik* (1978),⁴⁴ *Denemeler* (1978),⁴⁵ *Felsefenin Işığında Modern Resim* (1981),⁴⁶ *Estetik Beğeni* (1983),⁴⁷ *Sanat Ontolojisi Temelinde Yeni Bir Resim Anlayışı* (1983),⁴⁸ *Felsefe* (1995), *The Validity of Modern Art* (1963),⁴⁹ *The Artist Voice* (1964)⁵⁰ adlı özgün telifler ve Aristoteles’in *Poetika* (1963),⁵¹ B. Croce’nin *Estetik* (1983)⁵² ve Worringer’in *Soyutlama ve Özdeşleyim* (1966)⁵³ başlıklı çeviri eserleri takip eder ve bu zincir *Tasarım Felsefesine Giriş* (2009)⁵⁴ kitabı ile son bulur.

Türkiye’de felsefi estetiğin konu ve problemlerinin kapsam ve niteliği bütün yönleriyle Tunalı’nın yukarıda sıralanan eserleri ile ortaya konulmuştur. Tunalı’nın eserlerine bakıldığında, iki şeyi aynı anda gerçekleştirmek amacını taşıdıkları söylenebilir: Birincisi felsefi estetiğin Türkiye’de kurumsallaşması, ikincisi ise Tunalı’nın kendi felsefi estetiğini temellendirip geliştirmesi.⁵⁵ Klasik felsefe disiplinlerine göre oldukça yeni ve yerini tam bulamamış felsefi bir disiplin olan estetiğin bir alan olarak tanıtılması ve kurumsallaştırılması terminoloji güçlüklerinden, alanın özel problemlerinin işlenişindeki güçlükler kadar birçok güçlüğün aşılmasını gerektirmiştir. Tunalı bu güçlüklerin üstesinden gelebilmiş, felsefi estetiği Türkiye’de kurmak ve

39 İsmail Tunalı, *Grek Estetiği*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

40 İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi*, İstanbul: İnkılap, 2002. Üzerine doktora ve doçentlik çalışmaları yapılmış olan bu kitap, Elmira Zamanova tarafından Rusçaya çevrilmiş Bakü ve Kazan üniversitelerinde ana kitap olarak okutulmuştur

41 İsmail Tunalı, *Felsefe*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1990.

42 İsmail Tunalı, *B. Croce Estetiğine Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1973.

43 İsmail Tunalı, *Marksist Estetik*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1993.

44 İsmail Tunalı, *Estetik*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007.

45 İsmail Tunalı, *Denemeler*, İstanbul: İktisadi Yayınlar Ltd. Şti, 1980.

46 İsmail Tunalı, *Felsefenin Işığında Modern Resim*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.

47 İsmail Tunalı, *Estetik Beğeni*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010. Bu kitabın bir bölümü Say Yayınları tarafından 1983 yılında yayımlanmıştır.

48 İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi Temelinde Yeni Bir Resim Anlayışı (Süleyman Velioglu ve Nafi Cil’in Sanat anlayışı)*, İstanbul: Tanak Sanat Galerisi, 1983.

49 *The American Journal Aesthetics and Art Criticism* dergisinde yayınlanmış bir makaledir. Bkz. Doğan Özlem, a.g.m., s. 172.

50 *The British Journal of Aesthetics* dergisinde yayınlanmış bir makaledir. Doğan Özlem, a.g.m., s. 172.

51 Aristoteles, *Poetik*, İsmail Tunalı (çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1963.

52 Benedetto Croce, *Estetik: İfade Bilimi ve Genel Lingüistik Olarak*, İsmail Tunalı (haz.), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1983.

53 Wilhelm Worringer, *Soyutlama ve Özdeşleyim*, çev. İsmail Tunalı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

54 İsmail Tunalı, *Tasarım Felsefesine Giriş, Tasarım Modelleri ve Endüstri Tasarımı*, İstanbul: Yem Yayınları, 2009.

55 Doğan Özlem, “İsmail Tunalı ve Türkiye’de Felsefi Estetik”, s. 187.

kurumsallaştırmak kadar bir filozof olarak kendi estetiğini de temellendirmek çabasını sürdürmekten geri kalmamıştır. Felsefi estetiğin Baumgarten'den beri esasen bir Alman disiplini olarak doğup büyüdüğü açıktır. Tunalı öğrenimini ve felsefi kariyeri de bu çerçevede yapmıştır. Öğrenimini estetik düşüncenin 20. yüzyılın ilk yarısında çok güçlü bir atılım gerçekleştirdiği ve Almanca konuşulan bir yerde tamamlaması, ona felsefi estetiği geliştirildiği dilde, ilk elden ve en geniş kapsamıyla tanıma olanağı sağlamıştır.⁵⁶

Estetik ve sanat felsefesinin temel sorunları antik çağda Platon ve Aristoteles tarafından ortaya konulmuş olsa da Alexander G. Baumgarten'in 1750-1758 yıllarında yayımladığı *Aesthetica* adlı eserinde estetik ile bir bilim dalının adı olmuştur. Antik çağda Aristoteles, Platon ve Plotinus tarafından güzel, iyi, doğru kavramları çerçevesinde objektivist, rasyonalist ve metafizik bağlamda tartışılan estetik problemler, ortaçağda Aquinas ve st. Thomas tarafında teolojik bağlamda tartışılmıştır. Yeniçağda ise epistemolojik ve subjektivist tavrı bir estetik yönünde seyretmiş Baumgarten ve Kant'ın eserleri ile estetik bir felsefe disiplini kimliği kazanmıştır.

20. yüzyılda estetiği, ifade bilimi ve ve genel dilbilim olarak gören Benedetto Croce, bilgisel estetik kuramıyla Max Bense, Rus biçimçiliği temsilcisi R. Jakopson, yapısalci estetik anlayışı ile J. Mukarovsky, Marksist G. Lukacs, olumsuz estetik anlayışları ile Frankfurt Okulu'ndan Adorno ve sonra Derrida, yorumlama estetiği ile Gadamer, göstergebilimsel estetik kuramları ile Barthes ve Eco gibi çok çeşitlilik gösteren estetik düşünceler ve temsilcileri dikkate alındığında, Tunalı'nın nerede durduğu ve kendi estetik düşüncesini hangi çerçevede geliştirdiği daha açıkça ortaya konulabilir. İsmail Tunalı, Türkiye'de felsefi estetiği kurmak ve kurumsallaştırmak çabalarını sürdürürken Nicolai Hartmann'ın "yeni ontoloji"si ve bu doğrultuda geliştirdiği estetik düşüncenin etkisi altındadır. Estetik görüşlerini Nicolai Hartmann'ın ontolojik yaklaşımı doğrultusunda geliştirirken, Hartmann'ı birçok yönden tamamlamak hatta aşmak gereği duymuş, bu onu yeni arayışlara sürüklemiş ve buradan özgün yönleri olan bir "Tunalı estetiği" ortaya çıkmıştır. Onun genel felsefi tavrı, doktora tezinden en son çalışmalarına kadar Hartmann'ın yeni ontolojisine bağlı kalmıştır.⁵⁷ Bugün zaman zaman Hartmann ontolojisinin felsefedeki yeri sorgulansa ve bu ontoloji Heidegger ve Wittgenstein karşısında değersiz bulursa da,⁵⁸ Tunalı "Modern Ontolojiye Dayanarak Güzelliğin Objektif Bir Tanımı Denemesi" adlı doktora tezinde, güzelliğin Hartmann'ın yeni ontolojisi çerçevesinde objektif bir tanımına yönelmiştir. Bu objektivist tavrı onun hem kendi felsefi estetiğinde hem de Türkiye'de felsefi estetiğin kurumsallaşma çabalarında yönlendirici ana etken olmuştur. Bu bağlamda Tunalı'nın felsefi estetikte iki temel tavrı olan *objectivist* ve *subjectivist* tavidan, objektivist tavrı kendisine rehber edindiğini söylemek mümkündür. Onun doktora tezinden sonraki ilk önemli çalışmaları olan *Grek Estetik'i* ve *Sanat Ontolojisi'nin* bu objektivist tavrın ürünü olarak değerlendirmek gerekmektedir. *Estetik ve Felsefenin Işığında Modern Resim* kitaplarında da Hartmann'ın

56 A.g.m., s. 187.

57 A.g.m., s. 191-192.

58 Ömer Naci Soykan, "Türkiye'de Estetik Düşünce: Bir Tarihçe Denemesi", s. 86.

kurduğu ve geliştirdiği yeni ontolojinin temel tezlerini ve sanat ve estetik sorunlarına uygulama çabalarını açıkça izlemek mümkündür.

“İntegral Bir Estetik Olarak Ontolojik Estetik”⁵⁹ adlı makalesinde subjektivizm ve objektivizm kutuplarının süje-obje düalizmi karşısında, ontolojik estetiğin tutumunun ne olduğunu araştırmıştır. Estetik fenomeni, estetik varlığın ontik bütünlüğü içinde ele almanın gerekliliğini tüm eserlerinde savunan Tunalı’ya göre estetik fenomenin ontik bütünlüğünde dört temel yapı elemanı vardır: *süje, estetik obje, estetik değer/güzel ve estetik yargı*. Estetik fenomen veya estetik varlık bu dört faktörün ontik bütünlüğü olarak meydana gelir. Felsefi estetiğin konusunu da bu ontik bütünlük teşkil etmektedir. Bu bağlamda Tunalı, felsefi estetik ile psikolojik estetik ve sanat felsefesi ile estetik değer mantığı arasındaki ilişkiye ve ayrılığa dikkat çekmektedir. Ona göre felsefi estetik bunlardan hiçbirisine indirgenemez. Felsefi estetik, ne sadece bir estetik duygular psikolojisi ve sanat felsefesidir ne de güzel felsefesi ve estetik yargılar mantığıdır. Felsefi estetik kavramının içeriği hepsinden üstündür ve yukarıda ifade edilen dört ontik elemanın her birini kendine konu edinen tek disiplindir. Bu bağlamda estetik ile sanat felsefesi ve diğer disiplinler arasında ne bir zıtlık vardır ne de estetik gerçeklik için estetik terimini kullanmaktan kaçınmanın bir anlamı. Çünkü felsefi estetik bütün estetik varlık alanını çevreler ve kucaklar. Felsefi estetiğin görevi ise bu estetik varlığı ontik elemanlar yönünden araştırmaktır.⁶⁰ Tunalı estetik düşünceler arasında adeta bölünmüş bir manzara olduğuna dikkat çekerken psikolojik estetiğin, estetiği sadece psikolojik bir fenomen olarak ele aldığını, diğerinin ise sadece bir bilgi meselesi olarak ele alarak estetiği bir bilgi süjesi olarak temellendirdiğini ifade etmektedir. Tunalı’ya göre bunların hepsi tek taraflıdır, “estetik integral bir bilimdir ve bu integraliteye dayanmak zorundadır.”⁶¹

Tunalı yine aynı makalesinde integraliteye dayalı ontolojik estetiğin ulaştığı sonucu, subjektivizm ve objektivizm karşısında ontolojik estetiğin tavrını şöyle açıklar: “O ne yalnızca süje ne de yalnızca obje yanında yer alır. Belki de süjeyi içine alan bir obje yanındadır.” Yani ontolojik estetik, süje-obje düalizmi karşısında tamamen integral bir tavır alır ve bu anlamda integral bir estetik olur. Ontolojik estetik objektivist bir estetikdir derken, burada onun süjeyi dışarıda bırakan değil süjeyi objede düşünen integral bir estetik olduğu kastedilmektedir. Tunalı bu açıklamaları ile ontolojik estetiği hem subjektivist yani psikolojik estetikten hem de objektivist estetikten kesin olarak ayırmaktadır. Buna göre ontolojik estetik, integral bir estetik olmakla süje-obje dialektiğinin her iki kutbunu kendi içinde kuşatır ve bu anlamda hem naif bir psikolojizme hem de naif bir realizme karşı estetik fenomenin otonomisini korumuş olur.⁶²

Tunalı’nın tüm akademik çalışmalarının bir özetini ve yeniden değerlendirilmesini içeren ve kendisinin 30 yıllık çalışmasının ürünü olarak gösterdiği *Estetik* (1978) kitabında, estetik gerçekliğin, *estetik süje, estetik obje, estetik değer ve estetik yargı*

59 İsmail Tunalı, “İntegral Bir Estetik Olarak Ontolojik Estetik”, s. 11-28.

60 İsmail Tunalı, *Grek Estetik’i*, s. 18.

61 İsmail Tunalı, “İntegral Bir Estetik Olarak Ontolojik Estetik”, s. 26.

62 A.g.m., s. 25-6.

gibi yapısal öğelerden meydana geldiği hipotezinden hareket edilmektedir. Tarihsel arkaplan üzerinde yükselen, yapısal/ontolojik öğelere dayalı bütüncü özgün bir estetik geliştirmek Tunalı'nın amacıdır; *Estetik* kitabında felsefi estetiğin klasik konu ve problemlerinin tümünü sistematik bir biçimde sergilemekte ve en geniş anlamı ile felsefi estetiğin ne olduğunu Türk okuruna ilk kez sunan kişi olmaktadır. Nitekim felsefi estetiğin ülkemizdeki kurucusu olma onurunu bu kitabı dolayısıyla edinmiştir.⁶³ *Estetik* kitabında, Grek Estetik'i kitabının önsözünde belirttiği yahut 1957 yılında yayımladığı ilk makalesinde ifade ettiği bir çalışma planını uygulamaktadır. Kitap bir taraftan estetik süjeyi inceleyerek psikolojik estetiği temellendirirken diğer taraftan estetik objeyi de ele alarak, estetik objenin felsefi-ontolojik temellerini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda estetik değer felsefesi ve estetik yargılar mantığına da açıklık getirmektedir. Tunalı'nın bu araştırmalarının ortak amacı estetik gerçeğin bütünlüğünü temellendirmektir. Bu bütünlüğe ulaşmadaki yöntemi ise her sorunun tarihsel arkaplanını ele alarak 'çağdaş bir sistematik' ile bir çözüme götürmektir. Bu açıdan *Estetik* kitabı tarihsel arkaplana dayalı bir sistematik dayanmaktadır.⁶⁴

Tunalı analitik bir tavırla estetik varlığın yukarıda ifade edilen yapıcı elemanlarını incelemenin zorunlu olduğundan yola çıkmaktadır. Buna göre her estetik fenomen zorunlu olarak bir *süje* ile ilgilidir. Bu süje bir estetik tavır alma, bir estetik algılama varlığı olarak estetik fenomenin bütünlüğüne, estetik varlığa katılır. Çünkü sanat eseri veya güzel dediğimiz şey yalnız bir süje için vardır. Estetik fenomen için estetik süjenin varlığı zorunludur ama estetik fenomenin biricik taşıyıcısı değildir. He ne kadar psikolojik eğilimli estetikçiler, süjenin önemini mutlakaştırarak, estetik fenomeni süjeye indirgemek isteseler de bu tarz bir yaklaşımla estetik fenomeni incelemek eksik ve tek yanlı bir araştırmadır. Modern ontolojik estetik içinde süje, estetik fenomen için varlığı zorunlu olan şeydir. Fakat estetik fenomen yalnız süjeden ve süjede meydana gelen ruhi değişiklikler ve yaşantılardan ibaret değildir. Psikolojik eğilimli estetikçiler süjenin estetik fenomen için önemini mutlakaştırıp sonunda psikolojist-monist ve subjektivist bir estetik anlayışına varmışlardır.

Estetik fenomende bu fenomene katılan süje varlığının karşısında, süjenin kendisine yöneldiği, kendisiyle ilgi kurduğu bir varlık vardır: *estetik obje*. Estetik objeyi araştıran estetik görüşler onu bütünüyle objeye indirgemek istemişler ve estetik objeyi mutlakaştırmışlardır. Böyle bir objektivist estetik, objenin niteliklerini, varlık tarzını, dar anlamda sanat eserinin ve sanatın ne olduğunu, sanat eseri ile tabii obje arasındaki ayrıktan kalkarak belirlemek istemektedirler. Tunalı *Sanat Ontolojisi* adlı eserinde estetik objeyi, sanat eserini merkeze alarak, estetik varlığın integralitesinin ana kaynağı olan sanat eserini incelemektedir. Estetik varlığın integralitesi bir ana kaynakla beslenir; bu da sanat eserinin varlığıdır. Buna göre sanat eserinin ontolojik olarak araştırılması tabii olarak bizi hem güzellik fenomenine hem de estetik değerlere götürecektir. Çünkü güzel dediğimiz şey sanat eseridir, estetik yönden yargıladığımız varlık yine sanat eserinin varlığıdır. Ontolojik estetik için ilk planda gelen merkezî problem, estetik obje yani sanat eseridir.

63 Doğan Özlem, "İsmail Tunalı ve Türkiye'de Felsefi Estetik", s. 191-192.

64 İsmail Tunalı, *Estetik*, s. 20-21.

Tunalı estetiğin temel probleminin estetik obje problemi olduğuna dikkat çekerken, estetik tarihi boyunca estetik duygular, estetik değer ve değer yargılarının araştırılmış olmasına rağmen estetik objenin ontik yapısının böyle bir araştırma konusu olmadığına işaret etmektedir. 19. yüzyıl estetiği daha çok subjektive bir tavır almış, yeni-Kantçı idealizm ile psikolojizm geniş ölçüde etkili olmuştur. Bu sebeple ihmal edilen obje analizinin yapılması gerekmektedir. Ama amaç sadece obje analizi yapmak değil, estetik varlığın integralitesidir. Bu integraliteyi sağlamada kendisinden hareket edilecek en sağlam çıkış noktası ve en sağlam dayanak, estetik objenin ontik yapısı ve varlık tarzı ile varlık tabakalarının araştırılmasıdır

Tunalı *Sanat Ontolojisi*’nde “Sanat Ontolojisinin Kuruluşu” başlığı altında, sanat eserinin ontik yapısını araştıran bir ontolojinin gerekli olduğunu, bu ontolojiye de yeni bir ad ile ‘sanat ontolojisi’ adının verildiğini ifade etmektedir. Buna göre sanat ontolojisini, sanat eserinin ve onun ontik yapı ve tabakalarının estetik değerini araştıran genel ontolojinin bir kolu olarak tanıtmaktadır.⁶⁵ Sanat eseri varolan bir şeydir ama herhangi bir çeşitten bir varolan değildir. Bu bakımdan onun kendine özgü bir varlığı olduğu gibi onu inceleyecek felsefenin de genel ontoloji dışında özel bir ontoloji olması gerekmektedir. Tunalı sanat ontolojisinin, sanat eseri dediğimiz varolanları, varoluşları yönünden inceleyen bir felsefe olduğunu ifade etmektedir. İşte sanat ontolojisi bir varolan olarak ama kendine özgü bir var-olan olarak sanat eserlerini somut bir şekilde ele almaktadır.⁶⁶ Sanat eseri dediğimiz bu kendine özgü varolan, varlık bağı ile diğer var-olanlar’la belli bir ilgi içinde bulunur. Bunun için sanat ontolojisi de genel ontoloji ile belli bir bağlılık ve ilgi içinde yer alır. Bu ilgi ve bağ zorunlu bir ilgi ve bağlıdır. Bunun tabii sonucu olarak sanat eserlerini somut olarak çözümlerken bunu ontolojik ilkelere göre yapmak gerekmektedir. Bu sebepten sanat ontolojisi genel ontoloji ile birlikte çalışır. Sanat ontolojisinin primer estetik disiplin olmasını sağlayan en önemli faktör, onun somut şeylerle, var olanlarla uğraşmasıdır. Bu varolan, estetik objeler ya da sanat eserleridir. Sanat eserleri, estetik obje varolan şeylerdir fakat real varlıktan farklı olan varolanlardır. İşte sanat ontolojisine düşen ödev bu var-olanı araştırmaktır.

Tunalı sanat ontolojisinin bir estetik disiplin olarak kısa bir geçmişi olduğunu ifade ederken kendisini bu zincirin son halkası olarak tanıtmaktadır. İlk olarak *Edebi Sanat Eseri (Das literarische Kunstwerk, 1930)* adlı kitabıyla bir sanat eserinin varlığından ve varlık tabakalarından bahseden Roman Ingarden olmuştur. Daha sonra *Tinsel Varlık Problemi (Das Problem des geistigen Seins, 1933)* ve *Estetik (Aesthetik, 1953)* kitapları ile Nicolai Hartmann; *Estetik (Aesthetica, 1954)* kitabı ile Max Bense ve yine *Sanat Ontolojisi Üzerine Araştırmalar (Untersuchungen zur Ontologie der Kunst, 1962)* adlı kitabı ile Roman Ingarden bu konuları ele almıştır. Sanat ontolojisinin bu kısa tarihinin son halkasını; “Modern Ontolojiye Dayanarak Güzelliğin Objektif bir Tanımı Denemesi (Versuch einer objektiven Definition der Schönheit Anschluss an die moderne Ontologie, 1954) başlıklı doktora tezi ile Tunalı oluşturur.⁶⁷

65 İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi*, s. 47.

66 A.g.e., s. 5-6.

67 A.g.e., s. 48.

Tunalı'nın "başyapıtım" olarak nitelediği *Sanat Ontolojisi* adlı eseri, Hartmann'ın yeni ontolojisine dayalı, ünlü tabakalar öğretisinin sanat alanına oldukça özgün bir uyarlamasıdır. Sanat Ontolojisi, sanat eserini bir varlık tabakaları düzeni olarak görmesi ve onu bu haliyle analiz etmesinin bir çok bakımdan kitabın en özgün yanı olduğu söylemek gerekir.⁶⁸ Tunalı *Sanat Ontolojisi* kitabının girişinde fenomenolojik estetiğin, estetikteki şansını yitirdiğini, bir başka estetik anlayışın yani sanat ontolojisinin yükseldiğini ifade etmektedir. Sanat ontolojisi sanat eseri dediğimiz var-olan'ı somut bir varlık olarak ele alıp çözümlenmek ister. Nasıl maddi, organik ve ruhî var-olan'lar varsa aynı şekilde bir şiir, bir resim, bir heykel, bir yapı ve bir müzik parçası gibi sanat eseri dediğimiz var-olan'larda vardır. Onların somut birer var-olan olarak araştırılması çözümlenmesi gerekmektedir.

Tunalı yeni ontolojinin varlık kavrayışını ve buna dayanan estetik anlayışını, sanat ontolojisinde yansıtıldığı biçimi ile ele almaktadır. Var-olanı ve varlığın bütünü kendine konu edinen yeni ontolojinin var-olan karşısındaki tavrı kritik bir tavidir. Ontolojinin ilk işi varolan bir şey olarak, varolanı bütün genelliği içinde açıklamaktır. Yeni ontolojinin varolan dediği şeyin ne olduğu sorulmalıdır: Buna göre, "Var-olan, var-olan bir şey olarak nedir?" sorusu tanım isteyen bir sorundur. Var-olan karşısında alınan tanımsal tavrı (*definitive*) biricik değildir. Bir de tasvirsel (*descriptive*) bir tavrı vardır. Bu tavra göre var olanı tanımlamaya çalışmamalı, tersine onu tasvir etmeye çalışmalıdır. Modern ontolojinin ontolojik bir bütün olarak ele aldığı var-olan ise tabakalı bir yapıya sahiptir. Modern ontoloji dört ana varlık tabakası kabul eder: madde (inorganik varlık tabakası), organik varlık tabakası, ruhî tabaka ve tinsel varlık (geist) tabakası.⁶⁹ Bu dört varlık tabakası aşağıdan yukarıya doğru basamaklı bir tabakalanma gösterir. Her üst tabaka bir alt tabakaya göre daha az yaygındır, ona daha az rastlanır. Yukarı tabaka alt tabakaya bağlıdır. Onun tarafından taşınır ama o yukarı tabakayı belirleyemez. Bu bakımdan yukarı tabaka aşağı tabaka karşısında özgürdür, otonomdur.⁷⁰ Bu dört varlık tabakasını belirleyen ve kategori adı verilen ilkeler, kanunlar vardır; bunlar aynı zamanda varlık tabakalarının temel özellikleridir. Ortaklık kategorisinin hüküm sürdüğü bilim, sanat, kültür ve tüm insan başarılarının içinde bulunduğu real varlığın en son, en üst tabakası olan tinsel varlığa daha yakından bakılmalıdır. Kendi içinde de bir cinsten olmayıp tersine ayrı cinsten olan tinsel varlık alanı birbirinden farklı üç tin alanında oluşmuştur. Bunlar sırasıyla kişisel tin, objektif tin ve objektifleşmiş tindir.⁷¹ Tunalı'nın hareket noktası 'objektifleşmiş tinsel varlığın' yalnızca sanat alanı ile ilgili olmasıdır. O halde sanat ile ilgisi

68 Tunalı, *Sanat Ontolojisi Temelinde Yeni Bir Resim Anlayışı, Süleyman Velioğlu ve Nafi Çil'in Sanat Anlayışı* / A new conception of painting on the background of ontology of art, The conceptions of art of Süleyman Velioğlu and Nafi Çil, Tanak Sanat Galerisi, İstanbul, 1983. Tunalı'nın *Sanat Ontolojisi Temelinde Yeni Bir Resim Anlayışı* (1983) başlıklı diğer bir eseri de, *Sanat Ontolojisi* adlı kitabını teorik temel olarak kurulmuş olan bir sanat grubunun sanatını yine ontolojik temellerden hareketle yorumlayan bir kitaptır.

69 İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi*, s. 28.

70 A.g.e., s. 28.

71 Ömer Naci Soykan, "Türkiye'de Estetik Düşünce: Bir Tarihçe Denemesi", s. 80-81; İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi*, s. 41.

bakımından objektifleşmiş tin nedir? Madde ile tinsel varlığın tipik temsilcisi sanat eseridir. İlk planda objektifleşmiş tinsel varlığın tipik temsilcileri sanat eserleridir. Her sanat eseri tinsel ve maddi olmak üzere zorunlu olarak iki varlık alanına dayanır. Bu her estetik obje için geçerli olan ontik kanunluluktur. Sanat eseri herhangi bir nesne gibi bir ilgi nesnesi olmakla bir *objektion* (nesne olmayı), daha önce olmayan bir şeyin varolması olarak da bir *objektivatıon*’dır (meydana gelme).⁷² O halde “Sanat eserinde objektifleşen, ortaya konan şey nedir?” sorusu sorulmalıdır. Her objektivatisation ontik yapı bakımından iki varlığa bölünür: real ve irreal. Real ve irreal yapılardan oluşan sanat eserinin, estetik objenin tabakaları “önyapı-arkayapı” diye adlandırılır. Nicolai Hartmann’a göre sanat yapıtları da nesnelleşmiş tin ile ilgilidir. Sanat varlıklarını içeren alanla ilgili nesnelleşmiş tin iki katmandan kurulmuştur: Birincisi “real önplan”, ikincisi ise “irreal arkaplan”. Sanat ürünlerinde bütün açıklığıyla ortaya çıkan bu varlık katmanlarına göre, sanat yapıtının biri “iç”, öteki “dış” olmak üzere iki ögesi vardır.⁷³ Dış ögeyi, sanat yapıtının ortaya çıkmasını sağlayan gereçler oluşturur; heykelde ve mimaride taş ya da mermer, yazın türlerinde yazı, müzikte çalgı aleti ve nota bu dış ögeyi oluşturur. İç öge ise yapıtın özünü, anlamını, içeriğini, düşünce bakımından kapsadığı varlık ortamını oluşturur. Sanat yapıtı örneğin bir manzara resmi doğaya ilişkin bir manzarayı gösterir. Doğada real yapıtının kategorileri olmasına karşılık doğanın bu resminde bir objektivasyon, bir estetik form kanunu vardır ama sanat yapıtı sadece real dışı bir varlık da değildir. O bir yanıyla real obje olmasına karşılık öbür yanıyla da bir anlam varlığıdır. Önyapı ve arkayapı denilen bu realite ve irrealite tabakalarında önyapı kendi içinde bir çokluk barındırır. Tunalı *Sanat Ontolojisi*’nde tek tek sanatlardaki bu varlık tabakalarının çözümlenmesini yapmaktadır.⁷⁴

Tunalı, *Sanat Ontolojisi* kitabını iki kısma ayırmıştır: Birinci kısımda “Genellikle Ontoloji” başlığı altında önce ‘Eski Ontoloji’yi daha sonra da “Modern Ontoloji” başlığı altında modern ontolojinin kurucusu Nicolai Hartmann’ın ontolojisini ele almaktadır. Eserin ikinci kısmı sanat ontolojisi üzerinedir. “Sanat Ontolojisi” başlığı altındaki ‘Estetik Obje Analizi’ bölümünde, “Objektivatıon”, “Varlık Tarzı Bakımından Sanat Eseri ve Estetik Obje”, “Varlık Tarzlarının Verilişi” ve “Sanat Eserinde Varlık Tabakaları”nı (edebiyatta, resimde, plastikte, yapı eserlerinde ve

72 *Objektivatıon* var olmayan bir şeyin objektifleştirilmesidir. Canlı tin yaratıcıdır. *Objection*, var olan bir şeyin objektifleştirilmesidir. Canlı tin alıcıdır. İsmail Tunalı felsefenin temel kavram ve terimlerine Türkçe karşılıklar vermede özenli davranmaktadır. Bugün kullandığımız birçok Türkçe ‘estetik’ terimini ona borçluyuz. Örneğin, “contemplation” karşılığı “seyir”, “einführung”a karşılık olarak “özdeşleyim”, “Auto-telos”a karşılık olarak “ereği kendinden olma”yı önermektedir. Fakat Tunalı, bazı temel felsefi terim ve kavramların Türkçe karşılıklarını kullanmayı tercih etmemektedir. Örneğin, ‘nesne’, ‘öznel’, ‘nesnel’ ve bu sözcüklerden yapılan türetmeleri kullanmayıp, bunların yerine ‘süje’, ‘objektiv’, ‘subjektiv’, ‘objection’, ‘objektivatıon’ sözcüklerini kullanmaktadır. Bunlardan başka ‘kantitative’, ‘modal’, ‘real’, ‘irreal’, ‘sfer’ gibi kavram ve terimleri Türkçe karşılıklar vermeden kullanmaktadır. Tunalı kendi felsefe diliyle ilgili tercihlerinin gerekçesini, bazı temel kavramların ancak o bilim dilinin özülüyle ilgili olduğu için onların kullanılmasının gerekliliği ile açıklamaktadır.

73 İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi*, s. 78.

74 Ömer Naci Soykan, “Türkiye’de Estetik Düşünce: Bir Tarihçe Denemesi”, s. 81.

müzik eserlerinde varlık tabakaları) incelemektedir. Tunalı genel ontolojiden bir özel ontolojinin yani sanat ontolojinin nasıl doğduğunu göstererek daha sonra sanat eserleri üzerinden örnekler vermektedir. Bunu yaparken ontolojik görüşü temel alan başlıca estetikçilere başvurmakta, belli problemleri onlarla karşılaştırarak sonra kendi düşüncelerini paylaşmaktadır. Sanat eseri dediğimiz varolan; şiir, resim, heykel, yapı ve müzik parçası olabilir. Buna göre sanat ontolojisi aslında bir edebiyat ontolojisi, bir resim ontolojisi ya da bir yapı eseri ontolojisi ve müzik ontolojisidir. Tunalı bütün bu sanat alanlarından örnekler vererek onları ontolojik yönden açıklamaya çalışmıştır. Somut birer var-olan olarak, tek tek sanat eserlerini incelemesi bir değer teorisine götürürken, estetik değer teorisini de Nicolai Hartmann'a dayanarak temellendirilmeye çalışmıştır.⁷⁵

Tunalı, *Felsefenin Işığında Modern Resim*⁷⁶ adlı kitabında sanatı anlamının onun temelinde yatan bilgi ve değer felsefesini bilmekle mümkün olduğundan hareket etmektedir. Kitap, eserleri arasında estetik ile epistemoloji bağıntısını en yoğun biçimde inceleyen bir çalışma olarak dikkati çekmektedir. Tunalı modern resmi, öncelikle felsefi daha özeldense epistemolojik bir temele götürerek açıklamayı hedeflemektedir. Kitap bu nedenle modern sanatın bir felsefesi niteliğini taşımakta ve alanında Türkiye'de yayımlanan ilk eser olarak anılmaktadır.

Tunalı kitabında modern sanat sorununa, yeni sanat düşüncelerini en somut biçimde ifade eden modern resim alanına eğilerek çözüm getirmeyi amaçlamaktadır. Kitabı bir sanat tarihi kitabı olarak değil modern sanatı 'varlık sorunu açısından' görüp inceleyen felsefi bir araştırma olarak okumak gerekmektedir. Eserin birinci bölümü olan "İmpresyonizm", Soyut Resim'den daha önce yayımlanmıştır. Kitabın "İmpresyonizm" başlığındaki birinci kısmında, "İmpresyonist Bir Bilgi Objesinin, Varlık Kavrayışının Temellendirilmesi" bölümü "İmpresyonist Felsefeye Mach Felsefesine Göre Nedir?" sorusuna ve ben'in varlığına ayrılmıştır. Tunalı impresyonist resmin dayandığı felsefi arkaplanı Ernst Mach'ın impresyonizmi (izlenimcilik-duyumculuk) ile açıklamaktadır. Eserin ikinci bölümünde "Estetik Bakımdan İmpresyonizm ya da İmpresyonist Bir Estetik Objenin Temellendirilmesi" başlığı altında impresyonist bir estetik objenin varlık tabakaları, ışık, renk ve zaman bağlamında değerlendirmiştir. Eserin üçüncü bölümünde "Axiolojik Bakımdan İmpresyonizm ya da İmpresyonist Güzellik Teorisinin Prensipleri" üç prensip içinde açıklanmıştır: (1) Güzellik varlık ile değil görünüş ile ilgilidir. (2) Güzellik duyular ile ilgilidir (güzellik bir duyular harmonisidir ve hoşlanma objeksidir). (3) Güzellik hakikat değildir.

Kitaba sonradan eklenen ikinci kısım "Soyut Resim" üzerinedir. "Genellikle Soyutluk Üzerine" başlığı altında impresyonist resimden soyut resme nasıl geçildiği araştırılarak gerçeklik üzerine yapılan tartışmalara yer verilmiş, yeni bir resim anlayışının nasıl ortaya çıktığı incelenmiştir. Yine aynı bölümde "Soyut nedir?" sorusu sorularak çağın anlayışı içinde soyutun nasıl belirlendiği incelenmiş; çağdaş sanatta, bilimde ve felsefede soyutun ne anlama geldiği fenomenolojik varlık anlayışına bağlı

75 İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi*, s. 16.

76 İsmail Tunalı, *Felsefenin Işığında Modern Resim*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.

olarak açıklanmıştır. Eserin son bölümünde “Soyut Sanat Akımları” başlığı altında ise kübizm, non-figüratif ya da konstruktiv resim, stil ve süprematizm gibi modern resimde öne çıkan belli başlı akımlar felsefenin ışığında yeniden ele alınmıştır.

Tunalı’nın kırk yıl içerisinde yayımladığı *Grek Estetik*’i ile başlayıp bugüne kadar süren uzun telif zincirinin son halkası, *Tasarım Felsefesine Giriş* adlı kitabıdır. Kitap, endüstri ürünleri ve tekniğin dünyasını felsefe ile özellikle estetikle bağıntılı bir biçimde araştırma alanı kılan bir çalışmadır; “tasarımı” bir estetik felsefesi problemi olarak ele alırken aynı zamanda onu gelecekte oluşacak bir estetik biliminin yapıtaşı olarak sunmaktadır. Tunalı konuyu kitabında “Bilim ve Tasarım”, “Felsefe ve Tasarım”, “Teknik ve Tasarım” başlıkları altına tartışmıştır. Kitap felsefî tavırla endüstri ürünlerine ve teknik dünyasına eğilirken, tasarımı doğaya alternatif bir insanî varlık modeli olarak tanımlayan ve bunu hipotez olarak bilim, felsefe, teknik ve sanatta örnekleyen bir eserdir.

Doğaya alternatif varlık arayışının götürdüğü yolda sanatın tasarımsal varlığı üzerine düşüncelerini paylaşan Tunalı, doğaya alternatif varlığın yalnız sanat ve sanat ürünleri olmayıp aynı zamanda yine bir tasarım varlığı olarak endüstri ürünleri ve teknik dünyası olduğunu ifade etmektedir. Tunalı 21. yüzyılda ortaya çıkan yeni epistemolojik dünya tablosunun farklı olduğunu ifade etmekte ve ardından yeni epistemolojik yapının “sanal” bir yapı olduğuna dikkat çekmektedir. Tasarım, insanın varlıkla kurduğu bir iletişim tarzı olarak bilgi, etik, sanat ve teknik gibi varlık kategorilerine göre farklı modeller içinde kendini göstermektedir: “Tasarım, salt bir mühendislik işi olmayıp düşünen insanın, bilim, felsefe, teknik ve sanatta yeni tasarım modelleri yarattığı bir dönemdir.”⁷⁷ Tunalı “tasarım kuramı” deyişinin kavramsal açıdan sorunlu olması sebebi ile “tasarım felsefesi” terimini kullanmaktadır. Tasarım, varlık tarzı ve varlık kategorileri ile doğaya alternatif özgün bir varlıktır. Böyle bir bilimi kendi varlık alanları ile sınırlı bilim dallarının değil ancak varlığı varlık olarak ele alan bir bilimin yani felsefenin incelemesi gerekmektedir. Tasarımlar bilimde kuramlar, felsefe de ise düşünce sistemleri olarak somutlaşmıştır. Aristoteles ya da Newton fiziği, varlık üstüne geliştirilmiş birer tasarım modelidir. Platon, Descartes, Kant ya da Hegel düşünce sistemleri de aynı şekilde varlık üstüne geliştirilmiş, varlığı bütünüyle içine almayı amaçlamış birer tasarım modelidir. Tunalı’ya göre geleceğin dünyası insan-merkezli (*anthropocentric*) tasarımsal ve hümanistik bir dünya olacaktır ve “bu dünyayı tinsel yaratma erkinin meydana getirdiği tasarım modelleri kuracaktır.”⁷⁸ Bu tasarım modelleri, insanın bilim, felsefe, teknik ve sanatta yarattığı tüm nesnelere kuşatacak ve bunları çağdaş hümanizmin örnekleri olarak ortaya koyacaktır. Ancak tasarım merkezli bu hümanizm, evrensel bir bilim olan felsefenin kapsamı içinde yer almaktadır. Konu yaratma ve tasarım olunca bunu genel felsefe değil, bir yaratma ve tasarım bilimi olarak “estetik felsefesi” ele alacaktır. Ayrıca bilimler bir tasarım sistemi ve bilim de her varlık üstüne yaratılmış bir tasarım modeli olduğuna göre, temelde bir yaratma ve tasarım bilimi olan estetik felsefesi tüm bilimlerin temelinde yer almaktadır.

77 İsmail Tunalı, *Tasarım Felsefesine Giriş, Tasarım Modelleri ve Endüstri Tasarımı*, s. 14.

78 A.g.e., s. 15.

Sonuç

Edebiyat/sanat eleştirisi ve felsefi estetik gibi iki farklı kategoride tartışılan estetik konu ve problemler, Türkiye’de estetik düşüncenin tarihî süreci ve süreç içerisinde İsmail Tunalı’nın yerinin tespitinde belirleyici olmuştur. Türkiye’de estetik konular başlangıçta belagat yahut edebî tenkit türündeki eserler vasıtasıyla ele alınmış, edebiyata ilişkin dönemseller ya da kronolojik tasnifler estetik çalışmalarda etkili olmuştur. İsmail Tunalı ile Türkiye’de estetik düşünce, edebiyat/sanat eleştirisinden felsefi estetiğe evrilerek gerçek yerini edinmiştir. Bu bağlamda İsmail Tunalı’ya kadar olan süreç “bediiyat” başlığı altında estetik düşüncenin kurumsallaşması için bir hazırlık aşamasıdır. Tunalı estetik varlık alanının ve bu varlığın içine aldığı soruları araştırmanın felsefi bir araştırma olduğunu, dolayısıyla böyle bir bilimin, felsefi bir disiplin yani felsefi estetik olduğunu ifade etmiştir. Tunalı ile felsefi estetik başlığı altında tartışılmaya başlanan estetik düşünce, Avrupa’da ortaya konulan teorik birikime yönelmiştir. Tunalı Türkiye’de felsefi estetiği kurmak ve kurumsallaştırmak çabalarını sürdürürken Nicolai Hartmann’ın “yeni ontoloji”si ve bu doğrultuda geliştirdiği estetik düşüncenin etkisi altındadır. Tunalı’nın estetik düşüncesini bütünlüklü olarak ele aldığı “Integral Bir Estetik Olarak Ontolojik Estetik” adlı ilk makalesinde ve daha sonra telif edilen diğer eserlerinde, estetik gerçeğin *estetik süje*, *estetik obje*, *estetik değer* ve *estetik yargı* gibi yapısal öğelerden meydana geldiği hipotezinden hareket edilmektedir. Tunalı tarihsel arkaplan üzerinde yükselen, yapısal/ontolojik öğelere dayalı bütünlüklü özgün bir estetik geliştirmiştir. Estetik görüşlerini Nicolai Hartmann’ın ontolojik yaklaşımı doğrultusunda geliştirirken, Hartmann’ı birçok yönden tamamlamak hatta aşmak gereği duymuş, bu onu yeni arayışlara sürüklemiş ve buradan özgün yönleri olan bir *Tunalı Estetiği* ortaya çıkmıştır. Akademik çalışmalarının tümünü estetik dalına hasreden Tunalı felsefi estetiğin klasik konu ve problemlerinin tümünü sistematik bir biçimde tüm eserlerinde ele almış ve felsefi estetiğin ne olduğunu, Türk okuruna en geniş anlamıyla ilk kez sunan kişi olmuştur. Nitekim felsefi estetiği Türkiye’de kuran ve kurumsallaştıran filozof olma onurunu da bu sebeple edinmiştir.

Türkiye’de Estetik Çalışmaları ve İsmail Tunalı

Ayşe TAŞKENT

Özet

Estetik konu ve problemler Türkiye’de iki farklı kategoride incelenmiştir: birincisi edebiyat/sanat eleştirisi, ikincisi ise felsefi estetik. Türkiye’de estetik düşüncenin tarihî süreci ve süreç içerisinde İsmail Tunalı’nın yerinin tespitinde bu iki kategori belirleyici olmuştur. Makalede İsmail Tunalı’ya kadar olan süreç estetik düşüncenin kurumsallaşması için bir hazırlık aşaması olarak değerlendirilerek, edebiyata ilişkin dönemseller ya da kronolojik tasnifler “bediiyat” başlığı altında incelenmiştir. Estetik varlık alanını ve bu varlığın içine aldığı soruları araştırmanın felsefi bir araştırma olduğundan yola çıkarak, Türkiye’de felsefi

estetik kuran ve kurumsallaştıran İsmail Tunalı’nın estetik düşüncesi ise “İsmail Tunalı ve Felsefî Estetik” başlığı altında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Estetik, Bediiyat, Sanat felsefesi, Sanat ontolojisi, Baumgarten, İsmail Tunalı, Nicolai Hartmann

Aesthetics Studies in Turkey and İsmail Tunalı

Ayşe TAŞKENT

Abstract

In Turkey, issues and problems related to aesthetics have been studied under two categories: (i) literature/art criticism and (ii) philosophical aesthetics. These two categories have been the identifiers used to determine the history of aesthetic thought and where İsmail Tunalı stands within this process. This article views the period until İsmail Tunalı as a preparatory stage for the institutionalization of aesthetic thought. The periodic or chronological classifications concerning literature are examined under “*bediiyat*” (*aesthetics*). Based on the assumption that inquiring about the aesthetic realm of existence and the questions it encompasses is a philosophical exploration, the aesthetic thought of İsmail Tunalı, who founded and institutionalized philosophical aesthetics in Turkey, has been examined under the title “İsmail Tunalı and Philosophical Aesthetics.”

Keywords: Aesthetics, Bediiyat (Aesthetics), Philosophy of art, Ontology of art, Baumgarten, İsmail Tunalı, Nicolai Hartmann

Türk Felsefe Tarihi

Sumuş 5-10

*Türkiye'de Modern Felsefe Tarihi Yazımının Serencamı:
Geç-Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Literatür Değerlendirmesi* 11-48
Ali UTKU-M. Cüneyt KAYA

*Türk'ün Felsefe ile Yüzyıllık İmtihanı:
Felsefeye Giriş Kitapları Üzerine Bir İnceleme* 49-103
İshak ARSLAN

*Cumhuriyet Dönemi Türkçe İslam Felsefesi Tarihi Çalışmalarına Dair
Literatür Denemesi* 105-154
Atilla ARKAN

Türkiye'de Bilgi Felsefesi Çalışmaları 155-168
Nebi MEHDİYEV

*Etik ile Ahlak Arasında: Türkçe Ahlak Felsefesi Literatürüne Dair
Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme* 169-202
Hümeyra ÖZTURAN

Din Felsefesi Literatüründe Kuşbakışı Bir Gezinti 203-230
Rahim ACAR-Fatma YÜCE

Tarih Felsefesinin Türkiye'deki Seyri 231-271
Ayhan BIÇAK

Fenomenolojinin Türkiye Serüveni 273-312
Kasım KÜÇÜKALP

*Modern Türk Düşüncesinde Hermenötüğün Kendini Konumlama
ve Anlamlandırma Süreci* 313-332
Yakup KAHRAMAN

Bergsonculuğun Türkiye'ye Girişi ve Türk Felsefesine Etkisi 333-356
Yakup YILDIZ

Doğan Özlem ile Türkiye'de Felsefe Üzerine 357-381

Mahmut Kaya ile Türkiye'deki İslam Felsefesi Çalışmaları
Üzerine 383-397

TANITIMLAR

*Felsefe Sözlüklerimiz: Geç-Osmanlı'dan Cumhuriyet'e
Bir Literatür Değerlendirmesi* 399-420
Ali UTKU

Latin Harfleriyle Yazılan İlk Felsefe Sözlükleri 421-432
Recep ALPYAĞIL

*Tanzimat'tan Günümüze Felsefe Dergileri:
Açıklamalı ve Seçme Bir Bibliyografya Denemesi* 433-488
Cahid ŞENEL

Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Felsefe Cemiyetleri 489-520
Emel KOÇ

Hilmi Ziya Ülken ve Türkiye'de Felsefe Çalışmalarına Katkıları 521-537
Mehmet VURAL

*Türkiye'de Felsefi Antropoloji Çalışmaları:
Takiyettin Mengüşoğlu ve Felsefi Antropoloji Gelece-(ne)-ği* 539-552
Yaylagül CERAN

Türkiye'de Estetik Çalışmaları ve İsmail Tunalı 553-573
Ayşe TAŞKENT

*EK: Ulusal ve Uluslararası Dergilerde Türkiye Araştırmaları
Ocak 2011-Haziran 2011* 575-607

History of Turkish Philosophy

Foreword 5-10

Writing the History of Modern Philosophy in Turkey: A Literature Survey from the Late Ottoman Period Until the Republic 11-48
ALİ UTKU M. CÜNEYT KAYA s.

The Turk's Century-Old Challenge with Philosophy: an Analysis on Introduction to Philosophy Books 49-103
İSHAK ARSLAN

A Literature Survey of Studies on the History of Islamic Philosophy in Turkish during the Republican Era 105-154
ATILLA ARKAN

Epistemology in Turkey 155-168
NEBİ MEHDİYEV

Between Ethics and Morals: An Evaluation of Turkish Moral Philosophy Over the Usage of Ethics as a Concept 169-202
HÜMEYRA ÖZTURAN

A Descriptive Survey of Philosophy of Religious Literature in Turkish 203-230
RAHİM ACAR FATMA YÜCE

The Course of Philosophy of History in Turkey 231-271
AYHAN BIÇAK

The Adventure of Phenomenology in Turkey 273-312
KASIM KÜÇÜKALP

The Process of the Positioning of Hermeneutics within Modern Turkish Thought 313-332

YAKUP KAHRAMAN
Introduction to Turkey of Bergsonism and Its Affects on Turkish Philosophy 333-356

YAKUP YILDIZ
Interview with Doğan Özlem on philosophy in Turkey 357-381

Interview with Mahmut Kaya ile on Islamic Philosophy Studies in Turkey 383-397

REVIEWS

Our Philosophical Dictionaries: A Literature Survey from the Late Ottoman Period Until the Republic 399-420
ALİ UTKU

First Philosophical Dictionaries Written in Latin Letters 421-432
RECEP ALPYAĞIL

Philosophy Journals From Tanzimat to Modern-Day: An Annotative and Selective Bibliographical Study 433-488
CAHİD ŞENEL

Philosophical Societies from the Ottoman Era to the Present in Turkey 489-507
EMEL KOÇ

Hilmi Ziya Ülken and His Contribution to Philosophical Studies in Turkey 521-537
MEHMET VURAL

Philosophical Anthropology Studies in Turkey: Takiyettin Mengüşoğlu and the Future/Tradition of Philosophical 539-552
YAYLAGÜL CERAN

Aesthetics Studies in Turkey and İsmail Tunalı 553-573
AYŞE TAŞKENT

APPENDIX: *Turkish Studies in the National and International Journe*
January 2011 - June 2011 575-607